

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๒๑
เพียรเป็นอัครรรย ผลก็เป็นอัครรรย

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อปริหานิยธรรม ว่า “หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์”

พึงทราบว่าการประชุมทั้งทางโลกและทางธรรม มีความจำเป็นสำหรับหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก พระเราก็อยู่รวมกันมากในวัดนี้ จึงควรมีการประชุมอบรมอยู่เสมอ ดังที่เคยปฏิบัติมาเป็นประจำ เพื่อเป็นกำลังใจทางด้านปฏิบัติและดำเนินถูกทาง ไม่ใช่ชั่วเขว ซึ่งมักมีเคลือบแฝงอยู่เสมอ นานเข้าก็ถือเป็นข้อยืนยันรับรองว่าถูกต้อง ทั้งที่ไม่ถูก ซึ่งมักมีอยู่เสมอในวงปฏิบัติ ดังนั้นจำต้องระวังไว้

การประชุมเป็นการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเป็นอันดีต่อกันในทางปฏิบัติ เฉพาะอย่างยิ่งจิตตภาวนาเป็นสำคัญ จะต้องอาศัยครูอาจารย์ที่รู้และเชี่ยวชาญ ทางด้านสมาธิภาวนาทุกชั้น คอยแนะนำอยู่เสมอ

การจำจากตำรามาปฏิบัติ ไม่อาจแก้ความสงสัยทุกระยะแห่งการดำเนินและความรู้ในแง่ต่าง ๆ ได้โดยทั่วถึง เพราะท่านแสดงไว้เป็นกลางๆ ไม่อาจหยิบยกมาแก้ตนเองได้ เวลาความสงสัยทางด้านสมาธิภาวนาแง่ต่างๆ เกิดขึ้น ไม่เหมือนครูอาจารย์ที่ท่านปฏิบัติ และรู้มาอย่างชำชองแล้วในธรรมทั้งหลาย ยกตัวอย่างเช่น ท่านอาจารย์มั่น เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ชำนาญทางธรรมปฏิบัติมาแล้ว ใครขัดข้องตรงไหนแก้ไขใด บรรดาความรู้ที่เกิดขึ้นทางด้านสมาธิภาวนา ท่านอธิบายให้ทราบได้อย่างรวดเร็ว ไม่เสียเวลานานดังที่เราคิดพลดเปลืองแก้ไขโดยลำพังตัวคนเดียว

ขณะนั่งฟังการอบรมก็เป็นการปฏิบัติจิตตภาวนาไปในตัว ทั้งด้านสมาธิและด้านปัญญา เพราะการแสดงธรรมท่านย่อมแสดงทั้งภาคสมาธิเป็นขั้นๆ และปัญญาเป็นตอนๆ ไป เพื่อผู้มาศึกษาอบรมจะได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงกันตามจริตนิสัยและความสามารถในธรรมขั้นนั้นๆ

ผู้ที่มาอบรมใหม่ๆ ใจยังไม่สงบ และยังไม่มีฐานแห่งความสงบเป็นพื้นเพของใจก็จะเริ่มสงบ เมื่อฟังไปนานหลายครั้งหลายหน ประกอบกับการปฏิบัติอยู่โดยสม่ำเสมอ ใจย่อมเกิดความสงบและสร้างฐานของจิตขึ้นมา จนกลายเป็นสมาธิที่แน่นหนามั่นคงได้ เพราะการฟังบ่อยๆ และจิตสงบบ่อยๆ จากการปฏิบัติและการฟังอบรมอยู่เสมอ

ผู้ที่มีความสงบได้บ้างหรือผู้มีความสงบเป็นพื้นฐานดีแล้ว การฟังจะทำให้เพิ่มความสงบแนบแน่น และสร้างฐานของจิตให้แน่นหนามั่นคงยิ่งขึ้น

ผู้เริ่มคิดค้นทางด้านปัญญาหรือผู้กำลังคิดค้นทางด้านปัญญา เวลาฟังการอบรมจะเป็นเหมือนท่านช่วยบุกเบิกทางเดินให้ปัญญาเป็นระยะๆ ไป ด้วยความเพลิดเพลินในขณะฟัง

ผู้เริ่มสงบและผู้สงบเป็นสมาธิแล้ว ขณะฟังการอบรมย่อมเกิดความเพลิดเพลินในความสงบเย็นใจยิ่งขึ้น กระแสธรรมที่เข้ามาสัมผัสใจ ซึ่งตั้งไว้เฉพาะตัวไม่ปลั่งเปลอส่งไปที่อื่น จะเป็นเหมือนธรรมกล่อมใจให้คล้อยตามและเคลิ้มไปตาม จนจิตหยั่งลงสู่ความสงบในขณะฟัง ราวกับแม่กล่อมลูกด้วยบทเพลงฉะนั้น

ดังนั้น การฟังธรรมภาคปฏิบัติ จึงจำเป็นอย่างยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติทุกชั้นทุกภูมิ เพราะเป็นการช่วยแก้กิเลสชนิดต่างๆ ไปในตัว ด้วยอุบายแห่งธรรมที่ท่านแสดงอย่างเต็มภูมิจิตภูมิธรรม

ครั้งพุทธกาลส่วนมากพระพุทธเจ้าทรงทำหน้าที่แสดงเองแก่พุทธบริษัท มีภิกขุบริษัทเป็นแนวหน้า เพราะพวกนี้เป็นพวกกล้าตาย ถวายชีวิตเพื่อพุทธบูชา ธรรมบูชา จริ่งๆ การแสดงธรรมย่อมแสดงออกจากการทรงเลือกเฟ้นธรรม ที่เหมาะแก่สถานที่และบุคคลอย่างแท้จริง และแสดงแบบถอนรากถอนโคนกิเลสน้อยใหญ่จริง ๆ

ผู้ฟังก็ฟังเพื่อความรู้อย่างเห็นจริงในธรรมทุกชั้น ผลที่จริงต่อจริงบวกกันเข้าจึงปรากฏว่าผู้ฟังได้สำเร็จมรรค ผล นิพพานต่อพระพักตร์เป็นจำนวนมากแต่ครั้งเรื่อยมาตลอดวันปรินิพพาน

แม้ในระยะที่ยังทรงพระชนม์อยู่ และต่อมาก็มีพระสาวกอรหันต์ทั้งหลายต่างช่วยพุทธภาระ แสดงธรรมแก่พุทธบริษัทในชั้นรองลงมา และสืบทอดพระองค์มามีได้ขาดสาย ผลเป็นที่พึงใจ ที่เกิดจากการฟัง และการปฏิบัติย่อมเกิดแก่พุทธบริษัทเรื่อยมามีได้ขาด

ทั้งนี้เพราะพระพุทธเจ้าก็ดี พระสาวกก็ดี ต่างเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยธรรมปฏิบัติจริง ๆ และแสดงออกจึงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เต็มอรรถเต็มธรรมตามความจริงเข้าสู่ใจ ซึ่งหลายครั้งหลายหน ภาชนะคือใจที่คู่ควรแก่ธรรมทั้งหลาย ก็เต็มเปี่ยมด้วยธรรมตามชั้นภูมิแห่งนิสัยวาสนาของตน ของตนไปเอง นี่แลการแสดงธรรมด้วยความรู้จริงเห็นจริง ก็กับการฟังธรรมด้วยความจดจ่อต่อเนื่องด้วยศรัทธาปสาทะจริง ๆ ผลจริงจึงปรากฏว่า ท่านผู้นั้นสำเร็จโสดา ผู้นั้นสำเร็จสกิทาคา ท่านผู้นั้นสำเร็จอนาคา ผู้นั้นสำเร็จอรหัต ช้อนๆ หรือพร้อมๆ กันไปในขณะฟัง

เหล็กกล้า เหล็กดี กับนายช่างที่ฉลาดจะตัดแปลงให้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ชนิดใด ก็ย่อมเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่เยี่ยมไปตามคุณภาพของเหล็กของช่าง ผิดกับเหล็กไม่ดี นายช่างไม่ชำนาญอยู่มาก แม้จะมีเหล็กกล้า เหล็กดี และนายช่างที่ดีชำนาญอยู่บ้าง แต่ระหว่างเหล็กดีกับนายช่างที่ชำนาญไม่เจอกัน ไปเจอแต่นายช่างที่เป็นเพชรฆาตเหล็กหรือนายช่างดี ชำนาญ ไปเจอแต่เศษเหล็กเข้าเสีย จึงไม่เกิดประโยชน์ทั้งสองทาง

ศาสนธรรมก็ราวกับเป็นหมันไป ไม่สามารถทำประโยชน์ให้โลกได้เต็มภูมิของธรรมที่ประเสริฐ เพราะผู้นับถือศาสนาและปฏิบัติธรรมมักมีแต่ชื่อ ส่วนภาคปฏิบัติจริงกลับเป็นการคว่ำกิโลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา เข้ามาบรรจใจเสียจนเต็ม ผลก็คือสำเร็จความโลภ สำเร็จความโกรธ สำเร็จความหลง สำเร็จราคะตัณหาไปตามกระแสนอกิโลสไปเสียทั้งท่านและเรา แล้วก็ไปกล่าวตู่ดูหมิ่นศาสนธรรมว่า หมดเขต หมดสมัย มรรค ผล นิพพาน ไม่มี ไปโน่น แทนที่จะดูตัวเองและกล่าวตู่ตัวเองว่า ไม่เป็นท่า เหลวไหลทั้งเพ ไม่ว่าในบ้าน ในวัดของชาวพุทธเรา การแสดงออกเพื่อทำลายกิโลสเหล่านี้ไม่ค่อยมีกัน มักมีแต่การทำลายธรรมเพราะความเห็นแก่ตัวและเห็นแก่กิโลสเหล่านี้เสียมาก แม้ไม่มีเจตนา แต่ความผิดก็เป็นผิดอยู่นั่นแล ไม่มีใครห้ามผลเสียหายได้

เราท่านผู้มุ่งมาอบรมปฏิบัติธรรม มีความรู้สึกอย่างไรบ้าง? เข้าใจว่าศาสนาทั้งภายนอกตัวเรา และในตัวเราทุกวันนี้เจริญหรือเสื่อม? ถ้าเจริญก็ดีไป ถ้าเสื่อมเฉพาะอย่างยิ่งเสื่อมในตัวเรา ผลเป็นอย่างไร? สุข สบายใจไหม?

การวัดศาสนาเจริญหรือเสื่อม ต้องวัดที่ความประพฤติและจิตใจของตน ว่ามีความเคลื่อนไหวไปในทางใดมาก มีความสุข ความทุกข์ ทางใจอย่างไรบ้าง? ถ้ามีความสุขสงบใจ ความโลภ โกรธ หลง ราคะตัณหาแสดงว่าเบาลง ใจจึงมีความสุขได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นข้าศึกต่อใจ คอยก่อกวนใจให้หาเวลาและความสงบไม่ได้ ใจมีสิ่งเหล่านี้มาก สัมผัสสิ่งเหล่านี้มาก ผู้นั้นคือผู้สัมผัสทุกข์มาก ผู้นั้นต้องเป็นทุกข์มาก แม้ไม่แสดงออกให้ใครรู้ แต่ความจริงคือทุกข์นั้น ปิดหรือบังคับไม่ได้ ที่จะไม่แสดงผลแก่ผู้นั้น

การมองศาสนาเจริญหรือเสื่อม ต้องมองที่จิตใจ ซึ่งเป็นผู้นำกาย วาจา ใจให้แสดงออกทางความประพฤติ ยิ่งกว่าการมองทางด้านวัตถุ เพราะสิ่งเหล่านี้โลกทำได้ด้วยกัน ตึกรามบ้านช่องเป็นต้น ถ้ามีเงินจะทำสักกี่ร้อยกี่พันชั้น และกว้างแคบขนาดไหนได้ทั้งนั้น แต่ใครไม่อาจยืนยันได้ว่าโลกจะมีความสุขใจ เพราะวัตถุก่อสร้างเหล่านั้นโดยถ่ายเดียว

ถ้าใจไม่มีธรรม คือ ความพอเหมาะพอดีเป็นพื้นฐานไว้บ้าง อันความทุกข์กาย ทุกข์ใจนั้น ย่อมไม่วายที่มนุษย์ทั่วโลกจำต้องแบกหาม ไม่มีวันและสถานที่ปลงวางได้ด้วยกัน ทั้งคนจน คนมี คนโง่ คนฉลาด คนมีฐานะสูงต่ำ หรือปานกลาง เรื่องความทุกข์บนหัวใจจะไม่มีใครยิ่งหย่อนกว่าใครเลย นักเข้าโรคประสาทมีทางเข้าแทรกได้ โดยไม่จำกัดว่าเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด เพราะหัวใจไม่มีธรรมเครื่องหล่อเลี้ยงพอให้ชุ่มเย็นบ้าง ในบางคราวที่ควรจะมี ซึ่งผิดกับผู้มีธรรมอยู่มาก

ย่นเข้ามาหาตัวเรา ขณะใดเปลอสติ ใจไม่อยู่กับตัว มีแต่ความเมามัวมั่วสุขกับอารมณ์เครื่องทำใจให้หม่นหมองมืดมัว ขณะนั้นแลเป็นขณะที่ใจสนุกสั่งสมกิเลสกองทุกข์เข้ามาทับถมเผาผลาญตัวเอง มากกว่าเวลาอื่น ที่พอมีสติระคองใจไว้บ้าง ท่านนักปฏิบัติพึงเห็นโทษความขาดสติ ปราศจากการคิดอ่านในธรรมทั้งหลายด้วยปัญญา เพราะการขาดสติก็คือ การขาดคุณธรรมภายในตัว หากคุณค่าไม่ได้นั่นเอง นักปฏิบัติเราชอบขยันขาดสติในอิริยาบถต่าง ๆ แม้ที่สุดเวลาบำเพ็ญเพียรในท่าต่าง ๆ ก็ไม่พ้นที่จะให้กิเลสขึ้นเหยียบย่ำอยู่บนหัวใจ เนื่องจากส่วนมากกิเลสชอบเกิดขึ้นในขณะที่ผลอต้มมากกว่าเวลาอื่น ๆ

ถ้าหากรู้ธรรม เห็นธรรมดังพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายทรงรู้เห็นและรู้เห็นมาสมเจตนาที่มุ่งบวชมาแสวงธรรมด้วยใจจริงละก็ พึงตั้งสติจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับความเพียรในอิริยาบถต่าง ๆ โดยสม่ำเสมอ อย่าให้ผลอต้มปล่อยใจและมอบความไว้วางใจ ผากเป็นผากตายกับธรรม อย่าส่งใจไปที่อื่น นอกเหนือธรรมที่จะทำให้พ้นทุกข์โดยทางสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร ติดแนบกับตัว จะมีหวังคว้าชัยชนะมาครองเป็นลำดับไป นับแต่ธรรมขั้นต้น คือสมาธิธรรม ชั้นกลางคือปัญญาธรรม และ ชั้นสุดยอดคือวิมุตติธรรมซึ่งพร้อมที่จะแสดงขึ้นที่ใจอยู่เสมอ ด้วยการรื้อฟื้นของสติ ปัญญาที่มีความเพียรเป็นเครื่องหนุนหลัง โดยปราศจากสิ่งกีดขวางใด ๆ ทั้งสิ้น

อะไรเล่าที่เป็นข้าศึกต่อจิตใจเราเรื่อยมา นอกจากกิเลสมี ราคะ โลภะ โทสะ โมหะ ตัวมืดดำมาแต่รากเหง้าเค้ามูลของเขาเท่านั้น เป็นเครื่องปกคลุมหุ้มห่อจิตใจ อย่างมืดมิดปิดทวาร จนหาทางออกไม่ได้ ใจทั้งดวงเต็มไปด้วยสิ่งไร้ค่า หากคุณสมบัติติดตัวไม่ได้ เรายังเข้าใจว่าตนมีคุณค่าราคาสูงอยู่หรือ

ทั้งนี้เข้าใจว่า มีแต่ความสำคัญตนไปตามอำนาจของกิเลส ตัวหลอกหลวงคนให้หลงมกยาลืมตัวมั่วสุขไปกับมันโดยถ่ายเดียว จนหมดความสนใจเพื่อคิดหาทางออกมากกว่าการคิดเพื่อสารธรรม แบบท่านคิดท่านทำกันในครั้งพุทธกาล ฉะนั้นสมบัติภายในใจท่านจึงเป็นธรรมประเสริฐเลิศเลอ สมบัติที่เราคิดว่ามีในตัว จึงมีแต่กิเลสประเภทต่าง ๆ เต็มหัวใจ

ก้าวไปทิศทางใดมีแต่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แห่หน้าล้อมหลัง ดังคนผู้ต้องหา มองหา ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา ติดตัวบ้าง พอเป็นเครื่องหมายของพระปฏิบัติแทบไม่มี พอให้เจ้าตัวและผู้อื่นได้ชื่นชมบ้าง สมกับเจตนาที่มุ่งแบกหน้ามาศึกษาอบรม และปฏิบัติกับครูอาจารย์นั้น เป็นความสวยงามแล้วหรือ?

ดูว่ามีแต่ชื่อพระ ชื่อเนรกรรมฐาน แต่ทำงานอันจริงจังตามอรรถตามธรรมเพื่อถอดถอนกิเลส พอผิวหนังถลอกบ้างไม่มีในใจ ปล่อยให้กิเลสความเผอเรอเอาไปกินเลี้ยงกันเสียหมด เหลือแต่ร่างกายของพระเนรกรรมฐาน ซึ่งน่าสลดสังเวชใจเป็นอย่างยิ่ง ที่พระเนรปฏิบัติเราแทนที่จะขึ้น แต่กลับตกลงมาบนเขียงให้กิเลสสับย่ำราวกับผักปลาอาหาร

ธรรมของพระพุทธเจ้าอันเป็นธรรมที่รำลึกระบือโลกมานาน มี “มัชฌิมาปฏิปทา” อันเป็นธรรมในแนวรบ จะถูกพวกเราพาไปฉิบหายล่มจมด้วยความไม่เป็นท่า ไม่เอาไหน เสียแล้วหรือ ถ้ายังมีหวังเทิดทูนธรรมท่านไว้ได้ด้วยลวดลายของพระเนรนักปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสตามแบบลูกศิษย์พระตถาคตจริงแล้วไซ้ร้ ผมผู้เป็นหัวหน้าพาดำเนินอยู่ในสถานที่นี้ก็พลอยเบาใจและอนุโมทนากับท่านทั้งหลายอย่างถึงใจ สงสัยอะไรบรรดาธรรมภายในใจอันเกิดจากสมาธิภาวนา ผมพร้อมเสมอที่จะฟังและช่วยแก้ไขปัญหาต่างๆ เต็มกำลังความสามารถที่มีอยู่ เพราะหิวกระหายมานานในการฟังปัญหา และผลงานแห่งภาคปฏิบัติของพระผู้บำเพ็ญอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ไม่ยากเห็นความท้อแท้อ่อนแอ อืดอาดเนือยานาย ไม่มีความสง่าผ่าเผยองอาจกล้าหาญของพระผู้ปฏิบัติทั้งหลาย เพราะเป็นอาการของการสิ้นท่า หาทงออกไม่ได้ ราวกับสัตว์ตัวถูกขังไว้เพื่อฆ่าเป็นอาหาร ไม่ใช่ผู้ดิ้นรนหาทางออก เพื่อความหลุดพ้นอันเป็นที่น่าชมเชย

อ้าว ฟาดฟันลงไป ด้วยดาบอันคมกล้าคือ สติ ปัญญา ศรัทธา ขันติ วิริยะ อย่าถอยมัน เอาให้เห็นคำว่า สุวากุขาโต ภควตา ธมฺโม ธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสไว้ชอบแล้วอย่างถึงใจ โดยสันติภูจิโก ดังนั้นปราชญ์ท่านเคยปฏิบัติและรู้เห็นมาว่าธรรมเหล่านี้จริงแค่ไหน ขอให้รู้เห็นขึ้นกับใจของผู้ปฏิบัติเป็นสำคัญว่าการจดจำ และหมักต้องชื่อของกิเลสและธรรมไว้ในใจเฉยๆ โดยไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่ผู้นั้น เพราะธรรมนี้เป็นธรรมเพื่อประโยชน์แก่โลกและผู้ปฏิบัติทั้งหลายโดยแท้ ไม่ใช่ธรรมเพื่อจดจำเอาแต่ชื่อแต่นามมาอวดกิเลสของตัวและโลกเพียงเท่านั้น ก็สำเร็จประโยชน์โดยไม่ต้องปฏิบัติกัน เพราะธรรมทั้งหลายเกิดขึ้น ทำให้กิเลสประเภทต่างๆ หลุดลอยไป เพราะการปฏิบัติค้นคว้าของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายที่ทรงบำเพ็ญและบำเพ็ญมาก่อนด้วยความเอาจริง ไม่นิ่งนอนใจ

เราเคยผ่านตามตำรับตำรามาแล้วด้วยกันมิใช่หรือ ตำราที่เป็นแบบฉบับอันทรงมรรคทรงผลของท่านซึ่งดำเนินมาก่อนเป็นอย่างไร? ผิดกับพวกเราเวลานี้อย่างไร? ได้คิดบ้างหรือเปล่า?

พระพุทธเจ้าเอง ก่อนเสด็จออกทรงผนวชก็เป็นกษัตริย์ สุขุม ลุ่มลึก ละเอียดลอบมาก ยากที่คนสามัญธรรมดาจะเสมอเหมือนได้ พระสาวกบางองค์ก็เคยเป็นกษัตริย์มาก่อน บางองค์เป็นเศรษฐี มีทรัพย์สมบัติมากจนแทบไม่มีที่เก็บ บางองค์ก็เป็นเสนาบดี เป็นข้าราชการชั้นต่างๆ กัน เป็นพ่อค้า ชาวนา ลงมาถึงคนธรรมดาเหมือนเราๆ ท่านๆ กิเลสที่เคยมีในใจท่านก็เป็นประเภทเดียวกันกับที่มีอยู่ในเราเวลานี้ เวลาท่านเสด็จออกทรงผนวชและออกบวชแล้ว ต่างตั้งหน้าประกอบความเพียร เพื่ออริยทรัพย์ โดยถ่ายเดียว ไม่เกี่ยวข้องกับสกุล สมบัติ เงินทอง ญาติวงศ์ เพื่อนฝูงใดๆ ทั้งสิ้น ต่างองค์ต่างแสวงธรรมในป่า ในเขา ในถ้ำ เงื่อมผา ที่แจ้ง ลอมฟาง อันเป็นที่สังตวิเวก เหมาะแก่การบำเพ็ญสมณธรรม งานของท่านเป็นงานเพื่อฆ่ากิเลสโดยถ่ายเดียว

คำว่า งานเพื่อสั่งสมกิเลส หรืองานเพื่อเงิน อันเป็นอาการของผู้สิ้นท่า หาทงออกจกทุกข์ไม่ได้ แล้วกลับตั้งหน้าสั่งสมกิเลส ไม่มีในวงของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย

เราผู้เป็นนักบวชและนักปฏิบัติ จึงไม่ควรสนใจและกระตือรือร้นในงานสั่งสมกิเลส ดังกล่าว แข่งงานแห่งศาสนธรรมอันเป็นธรรมสอนให้แก่กิเลส จะเป็นข้าศึกกันยิ่งกว่าการตั้งตัวเป็นข้าศึกต่อศาสดา และศาสนธรรมอย่างเปิดเผย เพราะเป็นงานพิกัด เพื่อทำลายตนและศาสนธรรมอย่างลึกลับ ใครไม่อาจมองเห็นพิษภัยได้อย่างง่าย ๆ เนื่องจากเป็นงานแอบอิงศาสนา และทำลายกันไปในตัว ผลของงานที่ผู้นับถือและปฏิบัติตามศาสนธรรม ทั้งนักบวชและฆราวาส กิเลสที่ปราศรัยถือว่าเป็นข้าศึกต่อธรรมและหัวใจมนุษย์ชน ก็คืออย่างน้อย ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหา แต่ละประเภทต้องเบาลง ยิ่งกว่านั้นก็สิ้นไปจากใจ กลายเป็นวิมุตติหลุดพ้นไปได้ด้วยการนับถือ และปฏิบัติตามศาสนธรรมที่ประทานไว้ ไม่ใช่ นับถือและปฏิบัติเพื่อพอกพูนกิเลสทั้งหลาย ดังที่กำลังเป็นอยู่ในพวกเราชาวพุทธเวลานี้

อย่างไรก็ขอให้ใจมีความชุ่มเย็นด้วยธรรมปฏิบัติบ้างเถิด จะสมกับศาสนธรรมซึ่งเป็นธรรมชาติที่เย็น ได้อะไร มีอะไร สำหรับนักบวชเรา ไม่เหมือนได้ธรรม มีธรรมครองใจ คือ สมာธิธรรม ปัญญาธรรม วิมุตติธรรม จากความอดุทธาหะวิริยธรรมเป็นเครื่องสนับสนุน

ความสุขใจด้วยธรรมเป็นเลิศกว่าความสุขใดในโลกทั้งสาม อย่างอื่น ๆ พระเรายอมจน จนแบบพระลูกศิษย์ตถาคต อยู่แบบพระมีความเพียรเพื่อฆ่ากิเลสเป็นเพื่อนสองใน

อิริยาบถต่างๆ ไม่ประมาทนอนใจในที่ทุกสถาน ตลอดกาลทุกเมื่อ ผู้มีสติอยู่กับตัวจะรับรู้ และแก้ไขสิ่งสัมผัสได้เร็ว ไม่เข้าปากเสียบหัวใจได้ง่าย เหมือนผู้ไม่มีสติประคองตัว

สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี วิมุตติก็ดี ที่เคยพกแต่ชื่อเต็มหัวใจไม่มีตัวจริง ก็เริ่มปรากฏขึ้น ทีละเล็กละน้อย จนปรากฏอย่างเด่นชัดเป็นตัวจริงขึ้นที่ใจ ใจที่เคยวอกแวกคลอนแคลนก็ เริ่มมั่นคง ที่เคยโง่เพราะกิเลสกล่อมใจ ก็เริ่มฉลาดขึ้นมาเพราะมีหลักยึด คือ สมาธิ และ ปัญญา ใจที่มีสติปัญญาเป็นเครื่องป้องกันรักษาอยู่เสมอ ย่อมปลอดภัย

การฝึกสมาธิ ฝึกไม่หยุด ฝึกทุกวันเวลา การหัดคิดค้นด้วยปัญญาในสกลกายทั้ง ภายนอกภายในตามกาลที่ควร ก็คิดค้นเป็นคู่เคียงกันไปกับสมาธิ แต่ไม่ใช่เวลาเดียวกัน คือผลัดเปลี่ยนกันทำงานโดยสม่ำเสมอ

ชั้นห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ซึ่งเคยหนาแน่นปกคลุมใจอย่างมืด มิด จนไม่สามารถมองเห็นความจริงได้เลยนั้น เพราะอำนาจสติ ปัญญาที่ฝึกหัดจนชำนาญ ย่อมสามารถแทงทะลุไปได้ด้วยความรู้จริง เห็นจริงไม่สงสัย อุปาทานชั้นห้า อุปาทานจิต ที่ เคยยึดว่าเป็นตัวตนอย่างตายใจก็ทลายลงอย่างไม่มีปัญหา ความที่เคยได้ยินแต่ชื่อ พกแต่ ชื่อกิเลสและธรรมไว้ที่ใจ คราวนี้เป็นผู้ชมสมบัติความจริงภายในใจอย่างภาคภูมิใจ คือได้ชม สมาธิ ปัญญา ในเวลาบำเพ็ญ และได้ชมวิมุตติธรรมภายในใจที่หลุดพ้นอย่างถึงใจ ไม่เสีย ชาติแห่งความเป็นนักบวช และนักปฏิบัติธรรมกรรมฐาน อันเป็นงานหนักหนาพรรณนาไม่ ถูก นอกจากพูดได้เพียงประโยคเดียวว่า เป็นงานที่เอาชีวิตเข้าแลก เพราะเป็นอย่างนั้น จริงๆ

ครูอาจารย์องค์ใดพูดขึ้นมาในเรื่องความเพียรเพื่อความหลุดพ้น มักจะพูดเป็น เสียงเดียวกันว่า เกือบตาย หรือ เกือบเอาตัวไม่รอด

จึงขอนิมนต์ทุกท่านฟังให้ถึงใจ ทั้งฝ่ายเหตุและฝ่ายผลที่ท่านดำเนินมาก่อนพวกเรา เป็นอัครรรยทั้งสองอย่าง คือเพียรเป็นอัครรรย ผลเป็นอัครรรย สมน้ำสมเนื้อ ซึ่งผิดกับ พวกเราอยู่มากเกี่ยวกับความพากเพียร ฉะนั้น จงพากันพากเพียรแบบศิษย์มีครูสอน ผล จะเป็นดังท่านแน่นอน จึงขอยุติ

